

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Бурлака В.Г.

к.е.н., ст.н.с. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ МАШИНОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

У статті проведено економічну оцінку ефективності відтворення основних засобів машинобудівної галузі України в умовах кризи. З урахуванням цієї оцінки зроблено висновки та надано рекомендації щодо структурних реформ у галузі.

Ключові слова: машинобудування, основні засоби, коефіцієнт зносу, коефіцієнт введення, коефіцієнт оновлення, коефіцієнт вибуття, коефіцієнт ліквідації, капіталовіддача, капіталомісткість, капіталоозброєність праці.

Вступ. Україна належить до індустріально розвинених країн світу, що має один із найбільших в Європі структурно розгалужений промисловий комплекс. До його складу входить 100 тис. промислових підприємств, на яких працює 39,2% всього зайнятого населення країни. Промислове виробництво країни забезпечує 27,6% ВВП, а також 81,3% експортної продукції.

Проведення структурних перетворень промислового комплексу України вимагає, як свідчить закордонний досвід, нових підходів до питання ранжування галузевої структури економіки за пріоритетними групами. До пріоритетних варто віднести ті галузі, що виробляють інвестиційні ресурси. У світовій практиці перевага завжди віддається на користь машинобудування, як основного інвестиційного сектору економіки. В сучасній високорозвиненій економіці машинобудування, виступаючи як крупний комплекс, є основою технологічної, економічної та політичної незалежності країни. У розвинених країнах машинобудування є джерелом постійних інноваційних ініціатив. Інноваційні процеси, які перетворюють машинобудівний комплекс, дають потужний поштовх для розвитку інших галузей економіки, ініціюючи тим самим безперервний суспільний прогрес.

Питанням теоретичних та практичних аспектів розвитку машинобудування були присвячені праці таких вітчизняних та іноземних вчених, як В.Александрова [1], А.Гальчинський [2], В. Геєць [3], Н.Іванова [4], Б.Крижанівський [5], О.Попович [6], М.Портер [7], Н.Тарасова [8] та нормативно-правові акти [9-10].

Постановка задачі. Метою дослідження є проведення економічної оцінки ефективності відтворення основних засобів машинобудівної галузі України в умовах кризи.

Результати дослідження. Динамічний та ефективний розвиток машинобудівної галузі України потребує систематичного оновлення виробничого потенціалу (основних виробничих засобів). В Україні масова модернізація підприємств галузі здійснювалася тільки у період індустріалізації та у повоєнні роки. В інші часи існуючі підприємства через брак коштів, як правило, не мали можливості здійснювати модернізацію своєї технічної бази.

Основні засоби, що належать машинобудівній галузі за станом на кінець 2010 р. були оцінені у 234174 млн. грн. (оцінка за переоціненою вартістю).

Показник зносу основних засобів машинобудування у 2010 р. склав 83,4%, що на 19,7% перевищує показник 2006 р. і знаходиться на неприйнятному рівні по відношенню до рівня зносу основних засобів в промисловості (63,0%) (табл. 1). На короткотермінову перспективу рівень зносу основних засобів машинобудування буде підвищуватися, оскільки відповідні відтворювальні характеристики мають тенденцію до погіршення.

Таблиця 1

Коефіцієнт зносу основних засобів у 2006-2010 рр., % до первісної (переоціненої) вартості [11]

	2006	2007	2008	2009	2010
Промисловість	58,6	59,0	58,0	61,8	63,0
Машинобудування	63,7	68,4	65,8	81,9	83,4
у тому числі					
виробництво машин та устаткування	61,6	60,2	62,2	89,2	88,9
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	58,5	56,6	56,0	56,0	57,0
виробництво транспортних засобів та устаткування	68,3	77,0	72,4	73,5	82,3

Протягом останніх п'яти років коефіцієнт введення основних засобів (відсоткова частка нововведеної капітальної вартості у первісній (переоціненій) вартості основних засобів) в машинобудуванні зменшився від 7,3% у 2006 р. до 3,3% у 2010 р., або на 4,0%, а в промисловості – від 9,4% до 6,4%, або на 3,0%; коефіцієнт оновлення (відсоткова частка новоствореної капітальної вартості) в машинобудуванні зменшився від 3,3% у 2006 р. до 1,8% у 2010 р., або на 1,5%, а в промисловості - від 5,5% до 3,8%, або на 1,7%. За зазначений період рівень вибуття основних засобів (відсоткова частка вибулих основних засобів) в машинобудуванні скоротився від 4,6% до 1,7%, або на 2,9%, а в промисловості – від 3,0% до 2,5%, або на 0,5%; рівень ліквідаційних списань (відсоткова частка ліквідованих основних засобів) в машинобудуванні скоротився від 1,2% до 0,3%, або на 0,9%, а в промисловості не змінився і становив 0,7% відповідно.

Робота машинобудівної галузі та промисловості залежить від ефективного використання основних засобів. Так, за даними розрахунків автора, показник капіталовіддачі машинобудівної галузі у 2010 р. збільшився до 0,5 пункту (+0,1 пункту), а в промисловості – до 1,0 пункту (+0,2 пункту); показник капіталомісткості машинобудування зменшився до 2,0 пунктів (-0,3 пункту), а в промисловості – до 1,0 пункту (-0,2 пункту). У 2010 р. намітилася позитивна тенденція у машинобудівній галузі пов'язана зі збільшенням продуктивності праці, так при збільшенні капіталоозброєності на 1% відповідне зростання продуктивності становить 1,2%, а у промисловості – 1,2%, що обумовлено збільшенням використання виробничих потужностей [11].

Інвестиції в основний капітал – це матеріальна частина реальних інвестицій, спрямованих на розширене відтворення основних виробничих та невикористаних засобів. Основними складовими інвестицій в основний капітал є: будівельно-монтажні роботи, придбання устаткування, інструментів, інвентарю та інші капітальні роботи та витрати.

За підсумками 2008 р. інвестиції в основний капітал машинобудування склали у діючих цінах 6189,3 млн. грн. Цей показник у діючих цінах збільшився у порівнянні з аналогічним періодом 2007 р. (приріст склав 15,9%). Однак у порівняльних цінах обсяг інвестицій у 2008 р. щодо аналогічного періоду 2007 р. зменшився на 5,9 % [11].

Таблиця 2

Динаміка інвестицій в основний капітал у 2008-2010 рр. [11]

	2008		2009		2010	
	тис. грн	у % до відповідного періоду попереднього року	тис. грн	у % до відповідного періоду попереднього року	тис. грн	у % до відповідного періоду попереднього року
Промисловість	76617716	94,7	57657633	67,6	58558157	90,5
Машинобудування	6189267	94,1	3564263	52,0	4400184	112,0
у тому числі						
виробництво машин та устаткування	1786386	88,1	1398786	70,5	1370454	88,3
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	1924247	118,9	1165737	55,0	1470648	114,8
виробництво транспортних засобів та устаткування	2478634	84,4	999740	36,0	1559082	142,6

У 2009 р. показник інвестицій в основний капітал машинобудування склав 3564,3 млн. грн. та зменшився у діючих цінах порівняно з відповідним періодом попереднього року на 42,5 %. У порівняльних цінах зменшення даного показника щодо аналогічного періоду 2008 р. склало 48,0%.

За 2010 р. обсяг інвестицій в основний капітал машинобудування склав 4400,2 млн. грн., або 7,5% від рівня в промисловості, що перевищує аналогічний період минулого року у діючих цінах на 23,4%., а у порівняльних – на 12,0% (табл. 2).

З наведеного вище аналізу видно, що поступальний ріст інвестування галузі у 2008 р. під тиском фінансово-економічної кризи об'єктивно трансформувалася у падіння інвестиційних вкладень, але починаючи з 2010 р. машинобудування знову почало розвиватись і збільшувати темпи інвестування, незважаючи на протилежні тенденції, які були притаманні промисловості України.

Висновки. Розвиток матеріальної бази машинобудування має екстенсивне спрямування – нові капітальні надходження пов'язані з прирощенням парку основних засобів і капітальним ремонтом, тоді як повне заміщення об'єктів, що відпрацювали нормативний строк, практично не здійснюється. У середньостроковій перспективі не слід очікувати значного приросту інвестицій в технологічне переозброєння машинобудування, тому необхідно ефективно сполучати два процеси. З одного боку, потрібно максимально використовувати існуючий, частково адаптований до ринкових умов технологічний потенціал із одночасним інвестуванням розробок нових і модернізацією видів продукції, що виробляються, з метою поліпшення їх споживчих властивостей та техніко-економічних параметрів. З іншого – необхідно розширювати прогресивну технологічну базу машинобудування за рахунок вже розроблених і частково упроваджених у виробництво наукоємних технологій, для яких нема потреби створювати нову виробничу базу. Ці позитивні процеси слід реалізовувати у найближчій перспективі при умові, що приріст виробництва спрямовується головним чином на задоволення внутрішнього попиту, а держава здійснює ефективне регулювання цін на продукцію галузей - природних монополістів та умов зовнішньої торгівлі.

Враховуючи ключове значення машинобудування для технологічного переозброєння всіх галузей промисловості, державною політикою в сфері розвитку промисловості і машинобудування на найближчі роки повинен бути передбачений перехід країною граничних критичних параметрів: підвищення частки машинобудування в загальній структурі промисловості у 2015 р. до 35-40%, перш за все, за рахунок підвищення рівня інновативності; підняття завантаження промислового виробництва до 70%; підвищення експортної частки машинобудівної продукції до 35%. Докорінне технологічне переозброєння виробництва має забезпечити збільшення обсягу виробленої продукції на одного працюючого в машинобудуванні у 2-2,5 рази, причому випереджаючими темпами повинні розвиватись найбільш високотехнологічні та наукоємні галузі машинобудівного комплексу, а також інструментальне виробництво.

В сучасній економіці, коли цілі й завдання трансформації ще не зовсім чітко сформовані доцільно ввести в практику розробку довгострокових

програм структурної перебудови промисловості, розрахованих на 10-12 років. У машинобудуванні доцільна, насамперед, розробка програми, пов'язаної з розвитком імпортозаміщення для насичення внутрішнього ринку сучасною технікою, обладнанням і технологіями, які раніше закуповували по імпорту. Крім цього, доцільно також розробити програму інвентаризації основних фондів промисловості для вияву структурно-депресивних виробництв та їх згортання, визволення від застарілої техніки та устаткування, в першу чергу, в пріоритетних галузях. Одночасно необхідне прискорення процесів злиття і поглинання підприємств, в т.ч в рамках процедури банкрутства, для перегрупування та перепрофілювання основних фондів, а також акумуляції фінансових інвестиційних ресурсів для запобігання їх розпилення. І нарешті, великого значення могла б набути програма, спрямована на розбудову і упровадження нововведень, розвиток нових наукоємних і високотехнологічних виробництв.

Особливу увагу при розробці політики імпортозаміщення в машинобудуванні слід приділити питанням використання потенціалу ВПК. Мова йде про вихід оборонних підприємств на ринок цивільної продукції з новою продукцією чи технологією; продаж ліцензій на комерційне застосування розробок, отриманих у ході виконання військових НДР; взаємний перелив капіталу між військовим і цивільним секторами економіки, перехід до технологій подвійного призначення тощо.

Перелік посилань

1. Інноваційний розвиток економіки України та напрями його прискорення / За ред. В.П.Александрової.- К.: ІЕП НАН України, 2002.- 77 с.
2. Інноваційна стратегія українських реформ / А.Гальчинський, В.Геєць, А.Кінах, В.Семиноженко.- К., 2002. – 326 с.
3. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М.Геєць, В.П.Семиноженко.- Харків: Константа, 2006.- 272 с.
4. Иванова Н.И. Национальные инновационные системы / Н.И.Иванова.- М.: Наука, 2002.- 243 с.
5. Крыжановский Б.Н. Потенциал машиностроения / Б.Н.Крыжановский.-К.: Наукова думка, 1994.- 353 с.
6. Попович О.С. Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації / О.С.Попович.- К.: Фенікс,2005.- 226 с.
7. Портер М. Международная конкуренция: конкурентные преимущества стран / М.Портер.- М.: Международные отношения, 1993.- 896 с.
8. Промисловий комплекс України: економічні трансформації та пріоритети розвитку / Н.В.Тарасова, І.С.Калініченко, А.М.Горський, О.С.Зарудна. – К.: Науковий світ, 2005. – 182 с.
9. Державна програма розвитку машинобудування на 2006-2011 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2006 р. №516: [Електроний ресурс]. – Доступний з: zakon1.rada.gov.ua.
10. Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 рр.: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. №1174: [Електроний ресурс]. – Доступний з: zakon1.rada.gov.ua.
11. Статистична інформація // Державна служба статистики України // www.ukrstat.gov.ua.

Бурлака В.Г.

к.э.н., ст.н.с. ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»

**ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ
ВОСПРОИЗВОДСТВА ОСНОВНЫХ ФОНДОВ МАШИНОСТРОЕНИЯ
УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО
КРИЗИСА**

В статье проведена экономическая оценка эффективности воспроизводства основных фондов машиностроительной отрасли Украины в условиях кризиса. С учетом этой оценки сделаны выводы и даны рекомендации в области структурных реформ отрасли.

Ключевые слова: машиностроение, основные средства, коэффициент износа, коэффициент введения, коэффициент обновления, коэффициент выбытия, коэффициент ликвидации, капиталодоход, капиталоемкость, капиталовооруженность труда.

Burlaka V.G.

Candidate of economic sciences, Senior Researcher, State Organization «Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences»

**AN ECONOMIC ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF THE
REPRODUCTION OF FIXED ASSETS IN UKRAINE'S MACHINE
BUILDING UNDER THE FINANCIAL AND ECONOMIC CRISIS**

The article provides economic assessment of the efficiency of the reproduction of fixed assets in Ukraine's machine building under the crisis. Based on that assessment, the author makes conclusions and recommendations as to required structural reforms in the sector.

Keywords: machine building, fixed assets, wear rate, commission rate, renewal rate, retirement rate, liquidation rate, capital productivity ratio, capital capacity ratio, capital-labor ratio.
